

окупантам. *Формування модерної національної свідомості українців Криму: тенденції, перспективи та асиміляційні загрози (кінець XIX – початок XXI ст.)* / упорядник і науковий редактор д. і. н. П. П. Гай-Нижник. Київ : Саміт-книга, 2024. 544 с.

2. Українська мова в освіті тимчасово окупованого Криму: від забуття до дискримінації. Презентація дослідження. *Голос Криму*. 28.05.2025. Режим доступу: <https://voicecrimea.com.ua/uk/news/post/dc6a57f0-b6ab-4570-84e3-44b2ff9306ee/>

3. Тищенко Ю., Щекун А., Мірошніченко В. Українська мова в освіті тимчасово окупованого Криму: від забуття до дискримінації. Київ: ТОВ «Видавничий дім "АртЕк"», 2025. 56 с. Режим доступу: https://www.voicecrimea.com.ua/wp-content/uploads/2025/DoslDzhenna_ukr_versa.pdf

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-8574-47-5-3>

Волошинова М. О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри слов'янської та романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ЛЕКСИКА КАЛЕНДАРНИХ СВЯТ УКРАЇНЦІВ

Святкова календарно-звичаєва обрядовість – історичний, соціокультурний феномен кожного народу, невід'ємний і важливий компонент його етнічної культури. Це колективна творчість, що формувалася впродовж віків, увібравши головні ознаки соціально-економічного, політичного, релігійного життя народу [6, с. 5].

Лексика календарної обрядовості ставала об'єктом наукових студій Л. Осташ [5], Н. Герасим [2], Е. Гоци [3], Н. Стішової [6], Наталії та Назара Хібеби [7] та багатьох інших. Дослідники розглядають номінації народного календаря і в етнографічному, і в лінгвістичному аспектах, на матеріалі української літературної мови і територіальних діалектів. Це дає можливість зафіксувати давні традиції, відстежити їхню трансформацію, отже, створити уявлення про духовну культуру минувшини й сьогодення.

Використовуючи фактичний матеріал, зібраний у різних діалектних зонах України (паспортизацію наведено наприкінці діалектних текстів), проаналізуємо номінацію деяких календарних свят зимового й весняного циклів.

У зимовому комплексі календарних свят особливого значення надають Різдву. Надвечір Різдва називали *Святий вечір, Вечеря, Вілія, Перша вілія, Різдвяна вілія, Перша кутя, Кутя, Багата кутя, Посна коляда, Коляда* [4, с. 507] та ін. Після вечері з нагоди Різдва вдавалися до різноманітних забав, зокрема ворожили: *Післ'а того йак вже кінчилас'а ве^нчер'а / треба гасити св'ічку / йе така ворож^нба / йакшо дим піде до дверей / значит, ц'ого року хтос' з родини помре / йакшо дим іде в:ерх / значит, вс'і будуть, жити / і вс'і чекайем того моменту шоп задмухати ту св'ічку / і шоп н'іхто не п'чихнуў / бо тоже^н па'гана при'кмета / шо можна або заслабнути / або по'мерти / зага'сили / дим п'ішов уверх / йой / у'ра вс'і будуть жи'в'і //* (Записано в с. Глібів Новоушицької СелТГ Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.).

На території Східної Слобожанщини під час святкування Різдва існує звичай гуляти бесідами – ‘відзначати свята разом’ [1, с. 29–30]: *Оце р'іздв'ан'і с'в'атки / так вони бесідами гул'али // бес'іда була ц'ілії тижден' // це наш'і бат'ки на Ми'колай'ічку ходили / там се'стра була мате'рин'а / вони ў іїх там три дн'і гул'айут' дома / а тоді при'ход'ат' в'іт':іл'а до нас / і тут гул'али // це ран'че такий обич'аї буў* (Записано в с. Танюшівка Білолуцької СелТГ Старобільського р-ну Луганської обл.).

Лексема *вечер'ка*, записана в східнослобожанському говірковому масиві, пов'язана зі звичаєм колядування: *На Рожде'ств'о нос'ут' ве'ч'ер'ку / варе'ну пше'ниці'у з медом ран'ше носили / а те'пер рис з медом нос'ут' // поки не^н сте'м'н'іло / носит' д'ітв'ора кр'осному бат'ков'і ї мате'р'і / тоді су'с'ідам / тоді ўсім на вулиці' // а веч'ером / коли стем'н'іє / молод'іж нар'а'жайец':а ї носе ве'ч'ер'ку ўсім п'ід'рад // да'йут' за ве'ч'ер'ку грош'і* (Записано в с. с. Нижньобараниківка Біловодської СелТГ Старобільського р-ну Луганської обл.).

Серед свят весняного календарного циклу виділимо Великдень (інші назви – *Пасха* (розм. *Паска*), *Паска Свята, Воскресіння Христове, Світле Христове Воскресіння*) – свято, позначене комплексом обрядово-звичаєвих дій, зокрема й передсвяткових. Так, напередодні Великодня в східних слобожан прийнято було *варіти навар* [1, с. 225] ‘готувати настій із трав для очищення перед святом Великодня’: *У нашому се'л'і йе обр'а'довий п'разник Пасха // припа'дає во'на заўжди на не'д'іл'у // з се'ре'ди на ч'е'т'вер треба ўс'тати та уми'ватис'а / та не^н п'росто ў во'д'і / а ва'рили з р'ізних траў на'вари // цим самим се'л'ани зми'вали гр'іхи та хворобу // с'л'ідуїуч'її ден' буў п'ятни'ц'а / це страш'на п'ятни'ц'а // ў цей ден' не'л'з'а н'іч'ого робити / н'іч'ім заїматис'а // пот'ім у суб'оту*

го|тови^ец^ь:а пе^кти пасху / йа^йеч^ька к^расити // (Записано в с. Козарик Троїцької СелТГ Сватівського р-ну Луганської обл.).

На етапі святкування розважалися великодніми іграми: Ци^еганка і^зра // ото ж йак о^це ж Паска п^риїде / рили / т^і ж / йамки / ка^чали йа^йц^ьа / у йа^ку йамку упа^де і ка^жде сто^йїт^ь коло сво^йейі йамки / то^ді те теж ка^ча^йе (Записано в с. Городище Марківської СелТГ Старобільського р-ну Луганської обл.).

Інший текст докладно описує реалемний план святкової гри: |Хочу вам роска^зати про св^ятку^ван^ь:а Великд^на // у нас бу^у великий п^іст / п^ісл^ьа посту ми і^дем на Великден^ь до |церкви // пос^вашчу^йем пасочку / кошики сво^йї / і^дем до^дому // коли ми по^об^ідали / п^ісл^ьа у^сого з^і у^сого се^ла с^ход^ьац^ь:а л^ьуди до |церкви // у нас б^іл^ьа |церкви |дужи було |гарно / у нас були хор^оводи / у нас були вс^ьа^кі |ігри / на^приклад д^іу^чата |г^рали |перст^на йа пам^йа^йтайу // си^дат^ь д^іу^чата ра^дочком / одна нада^йе |перст^н у |руки / а |друга в^гаду^йе і та^ку со^бі / ну так со^бі |гад-гад-гаде^ло шчо по^пол^ьі хо^дило с^рі^бним очком кива^ло / к^іл^ь за^ки^ева^й ти Ма^рина |перст^н в^ід^ьа^ва^й / йа^кшо у^гада^ла / так во^на с^іда^йе на йі^йі м^ісце / а та |їде в^гаду^вати / а йа^кш^чо не у^гада^ла / з^нову у^гаду^йе / ну о^так в нас було св^ятку^ван^ь:а (Записано в с. Вівсяники Вовковинецької СелТГ Хмельницького р-ну Хмельницької обл.).

Отже, дослідження лексики календарних свят українців дозволяє відстежити складники нематеріальної культури нашого народу, динаміку, трансформаційні зміни, що відбуваються в цьому шарі лексики, тому збирання, структурування й аналіз подібного мовного матеріалу є вкрай актуальним завданням сучасної мовознавчої науки.

Література:

1. Волошинова М.О., Глуховцева К.Д., Лєснова В.В. та ін. Словник українських східнослов'янських говірок / К. Д. Глуховцевої та В. В. Лєснової (ред.). Вид. друге, зі змін. й допов. Київ: Талком, 2021. 407 с.
2. Герасим Н. Лексика на позначення календарної обрядовості (на матеріалі діалектних текстів із Надсяння). *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст*: тези доп. міжнар. конф. Ін-т укр. мови НАН України. К., 2014. С. 97–100.
3. Гоца Е.Д. Назви календарно-обрядових свят у говірках Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2019. Вип. 2. С. 8–44.
4. Етнографія українців: навч. посіб. / за ред. проф. С. А. Макаруча; вид. 3-є, перероб. і доп. Л.: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 711 с.

5. Осташ Л. Перегук століть: давні лексеми у діалектному мовленні. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. пр. 2016. Вип. 21. С. 115–119.

6. Стішова Н.С. Українські календарні свята осіннього циклу: монографія. Київ, 2017. 240 с.

7. Хібеба Назар, Хібеба Наталія. Лексика народного календаря як об'єкт мовознавчих студій. *Лінгвістика* : зб. наук. пр. 2023. № 2. С. 56–71.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-617-8574-47-5-4>

Дрига І.-В. А.

учень та переможець міського етапу МАН,

учень 11 класу

Київського ліцею «Атлантика»

м. Київ, Україна

Дрига І. М.

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,

доцентка кафедри тюркології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

СИНТЕЗ ІСЛАМСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ ТА КИПЧАЦЬКОЇ ІСТОРІЇ В ОСМАНОТУРЕЦЬКІЙ ХРОНІЦІ XVII СТ. TEVARİH-İ DEŞT -İ QIRÇAQ

Недостатня обізнаність наукової спільноти з тюркськими історичними та літературними першоджерелами по історії цивілізацій теренів південної України актуалізує потребу введення в науковий обіг мусульманських, зокрема, османотурецьких та кримськотатарських історичних літописів та хронік з теми дослідження. Така робота активно проводиться та фінансується на тимчасово окупованій території Криму, супроводжувана ненауково заангажованими потрактуваннями та коментарями, тоді як українські наукові кола лише починають усвідомлювати стратегічну важливість адекватного наукового перекладу таких джерел з академічними коментарями.

Мета нашої роботи – провести текстологічний аналіз тексту рукопису мовою оригіналу та з'ясувати, якими репрезентаціями представлена конфесійна мусульманська картина світу питомих мешканців "Великого кипчацького степу" – Deşt-i Qırçaq. Для дослідження було застосовано текстологічний аналіз хроніки Абдуллаха ібн